

Vlaams
Parlement

vergadering **C230 – LEE32**

zittingsjaar 2011-2012

Handelingen

Commissievergadering

Commissie voor Leefmilieu, Natuur, Ruimtelijke Ordening
en Onroerend Erfgoed

van 16 mei 2012

INHOUD

Vraag om uitleg van de heer Bart Caron tot de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand, over de bescherming van militair erfgoed van na de Eerste Wereldoorlog - 1805 (2011-2012)

3

■

Waarnemend voorzitter: de heer Wilfried Vandaele

Vraag om uitleg van de heer Bart Caron tot de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand, over de bescherming van militair erfgoed van na de Eerste Wereldoorlog - 1805 (2011-2012)

De voorzitter: De heer Caron heeft het woord.

De heer Bart Caron: Minister, ik stelde eerder al een vraag over de verdedigingsgordel Bruggehoofd Gent. Ik wil die vraag vandaag wat breder benaderen en het belang van dit erfgoed benadrukken.

Dat voorbeeld in Gent is een toonbeeld van de fortificatiepolitiek uit het interbellum. Niet alleen in de zuidrand van Gent werden allerlei bunkers aangelegd, ook aan de kust zijn er tal van voorbeelden van die fortificatiepolitiek. Rond Gent zijn er in twintig gemeenten niet minder dan 228 bunkers gebouwd. Dat is een immense hoeveelheid aan militaire versterking.

Minister, toen ik u vroeg hoe deze verdedigingsgordel kon worden bewaard voor het nageslacht, antwoordde u dat alle aandacht inzake militair erfgoed momenteel gaat naar de gedachtenis van de relictten van de Eerste Wereldoorlog en dat het interbellum en de Tweede Wereldoorlog derhalve moeten wachten op initiatief. Ik kan dat in zekere zin begrijpen. Ik doe niets af aan die verdienste en aan het werk dat daarvoor gebeurt. Ik weet dat er al heel wat inventariswerk is gebeurd en dat er een dossier wordt voorbereid voor werelderfgoed. Niettemin is er ook dat andere heel interessante erfgoed dat daarna werd geconstrueerd omdat het op zijn beurt een reflectie is van een tijdsgeest en van het denken over verdediging en inrichting van de ruimte.

Ik ben een beetje gealarmeerd omdat een deel van dat erfgoed onder druk staat omdat die batterij van bunkers verspreid ligt over heel veel verschillende eigenaars. Intussen zijn die relictten mee verkocht met gronden van de Belgische Staat en van het leger aan private eigenaars. Die gebouwen staan her en der verspreid en behalve op een kaart, ziet men ook niet langer de samenhang in het landschap van deze eenheid. Door de versnippering inzake eigenaars worden ze bovendien met sloop bedreigd. Gemeentebesturen die het belang daarvan inzien, proberen met sloopaanvragen voorzichtig om te gaan omdat ze willen dat de relictten in hun gemeenten blijven. Ze hebben echter weinig elementen om dat te argumenteren. Ze hebben nauwelijks een juridische stok achter de deur. Daarnaast hebben sommige gemeenten onvoldoende inzicht in de erfgoedwaarde van het totaal kader. Niet elk afzonderlijk relict is waardevol, het gaat om het geheel van die sites en de diversiteit en samenhang daarvan. Het is typisch voor het onroerend erfgoed dat één element onvoldoende is, maar dat het geheel telt. De eigenaar heeft echter vaak uitsluitend zijn eigen concrete eigendom in het vizier. Een kleine veldpost kan in het geheel plots veel interessanter blijken dan een kolossale bunker, omdat die significant is voor het geheel.

Minister, het zou nuttig zijn om hierover een algemene visie te ontwikkelen. Ik weet dat uw administratie veel werk heeft. Ik ben echter bezorgd over het erfgoed en vind dan ook dat we voor dit geheel een algemene visie moeten ontwikkelen.

Er zijn een aantal vrijwilligersverenigingen in Vlaanderen die veel voorbereidend werk hebben gedaan. Er zijn heel wat voorbeelden van herbestemming en integratie. Wat de militaire sites betreft, denk ik dan aan de wijze waarop bijvoorbeeld Walraversijde is ontwikkeld in Oostende. Dat is een voorbeeld van hoe dergelijke relictten een troef kunnen worden. De militaire betekenis en de landschappelijke waarde worden door de inplanting mede versterkt en gevaloriseerd.

Ik pleit ervoor om het militaire erfgoed op een positieve manier een betekenis te geven in de samenleving.

Minister, waarom laat u kostbare tijd voorbijgaan voor u aan de bescherming van het militaire erfgoed van het interbellum en de Tweede Wereldoorlog wilt beginnen? Dat is de indruk die bij een aantal van die vrijwilligersverenigingen bestaat. Ik denk dat de bedreiging niet gering is. Er zijn de voorbije decennia al heel wat restanten gesloopt. We moeten nadenken over wat we wel en niet wensen te behouden en waarom.

Ik pleit ook niet voor het behoud van alles, laat dat duidelijk zijn. Ik pleit voor een visie, voor een gericht behoud van delen van ensembles, van significante plekken die de betekenis van dat erfgoed illustreren. Ik pleit er dus niet voor om bij wijze van spreken alle molens die er ooit in Vlaanderen hebben gestaan, terug te zetten. We moeten getuigen hebben van het verleden, maar die liefst ook een andere, hedendaagse betekenis en invulling geven, zoals trouwens ook in uw beleidsnota staat, minister.

Erkent u het belang van een globale visie op Vlaams niveau bij de bescherming van het militaire erfgoed uit de periode na Wereldoorlog I? Is het mogelijk om op korte of middellange termijn tot zo'n visieontwikkeling te komen, die als leidraad kan dienen om de gemeentebesturen te ondersteunen bij het nadenken over slopingsaanvragen? Daarbij speelt natuurlijk ook de vraag of ze al dan niet op een inventaris staan. Komt er dan nieuwe regelgeving die op die manier de andere omgang daarmee zal bewerkstelligen?

Kan het Bruggenhoofd Gent, bij mijn weten de belangrijkste site die we in Vlaanderen hebben, hierbij een testcase zijn?

De heer Wilfried Vandaele: Ik deel uw bezorgdheid, mijnheer Caron, maar ik heb toch de indruk dat er de voorbije jaren wel degelijk een aantal beschermingen zijn gebeurd. Ik ken er een aantal persoonlijk, niet alleen van het interbellum, maar ook van Wereldoorlog II. Ik vind het ook een bijzonder goede evolutie dat men ook vanuit Natuur rekening houdt met het bestaan en het behoud van die elementen. Dat de klemtoon nu op Wereldoorlog I ligt, daar kennen we natuurlijk de verklaring voor, in de aanloop naar '100 jaar Groote Oorlog'.

De voorzitter: Minister Bourgeois heeft het woord.

Minister Geert Bourgeois: Mijnheer Caron, in zoverre bij vrijwilligersverenigingen, die ik ten zeerste waardeer, de indruk zou bestaan dat ik kostbare tijd zou verliezen voor het oorlogsgelateerde erfgoed uit het interbellum en de Tweede Wereldoorlog, moet ik dat ten stelligste ontkennen. In zoverre u die indruk ook tot de uwe zou maken, wil ik dat ook ten aanzien van u formeel ontkennen.

Het oorlogserfgoed uit het interbellum en de Tweede Wereldoorlog is heel ruim en gaat van militaire constructies tot wederopbouwarchitectuur en gedenktekens. Er wordt wel degelijk aandacht aan besteed. Mijn administratie inventariseert en beschermt ook erfgoed gerelateerd aan de Tweede Wereldoorlog. Ik geef slechts enkele voorbeelden. In de Inventaris van het Wereldoorlogserfgoed zijn 180 items opgenomen die gerelateerd zijn aan de Tweede Wereldoorlog. De vastgestelde Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed bevat 74 verdedigingswerken uit de Tweede Wereldoorlog als aparte relictten. Het Bruggenhoofd Gent werd in verschillende inventarissen bij de gemeente-inleiding vermeld. Bij de inventarisatie van Wetteren in de periode 2002-2003 werden de bunkers stuk voor stuk opgenomen in de vastgestelde Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed. Ik beschermde al tientallen oorlogsgedenktekens die voor de slachtoffers van beide oorlogen werden opgericht. Ik wijs ook op de bescherming uit 1997 van de Atlantikwall, een expliciet aan de Tweede Wereldoorlog verbonden site, en op de Antitankgracht uit 1939, die te Haacht beschermd werd als landschap en monument.

Maar ook de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog voor de lokale bevolking verlies ik niet uit het oog, door onder andere de aangekondigde bescherming van geografische pakketten in de Westhoek en Leuven, waar heel wat wederopbouwarchitectuur zal worden beschermd. Ook bij de bescherming van Dendermonde in 2003 was er veel aandacht voor de wederopbouwarchitectuur uit het interbellum.

Ik ben het dus volstrekt met u eens dat we onze blik niet mogen vernauwen tot één periode uit de militaire geschiedenis: ik wens ook oog te hebben voor alle restanten uit dat militaire verleden.

Vroeger is er vooral gefocust op oude militaire constructies zoals burchten en forten. Mooie voorbeelden daarvan zijn de bescherming van de forten langs de Spaans-Hollandse linie, het fort Napoleon te Oostende, de bescherming van de Vauban-fortificaties te Oudenaarde en Ieper. Vauban heeft trouwens veel geleerd van onze Simon Stevin.

In 2011 nog startte ik een dossier op dat de militaire evolutie tussen 1870 en 1918 duidde langs wat bekend staat als ‘Stellung Antwerpen’. Voor mij past de inventarisatie en bescherming van militair erfgoed uit het interbellum en de Tweede Wereldoorlog in dat ruimere historische traject.

U vraagt of ik het nuttig vind een omvattende visie over militair erfgoed na de Eerste Wereldoorlog te hebben. Zoals ik eerder al in mijn beleid aantoonde, wens ik op basis van ruime visies op Vlaams erfgoed over te gaan tot gedegen beschermingen om ons erfgoed te bewaren. Daarom leg ik ook de nadruk op thematisch onderzoek, inventarisatie en bescherming. Zo zijn onder andere de dossiers met betrekking tot de oorlogsgedenktekens tot stand gekomen en zal door mijn onderzoekers bijvoorbeeld ook een systematische studie worden gewijd aan de Hollandstelling, om ook daar tot een gedegen bescherming te komen. Er wordt dus voortdurend aan een omvattende visie gewerkt voor het militaire erfgoed uit de periode 1918-1945.

Om de Tweede Wereldoorlog goed te kunnen begrijpen, moet je trouwens goed de Eerste Wereldoorlog doorgronden. De constructie van militaire gebouwen hangt zeer sterk samen met de militaire evolutie. Het is dan ook een logica om eerst relicten uit de Eerste Wereldoorlog te onderzoeken en te beschermen en vervolgens aan te sluiten bij het interbellum en uit te monden bij de Tweede Wereldoorlog.

We staan inderdaad voor de grootschalige herdenking 2014-2018, maar het is ook een beleidsmatige en wetenschappelijke logica om op die manier te werken: Wereldoorlog I, interbellum, Wereldoorlog II. Daarom heb ik ook op uw schriftelijke vraag geantwoord dat “er zal worden nagegaan wanneer dit de volgende jaren op de beschermingskalender kan worden opgenomen”. Ik antwoordde niet dat alle aandacht inzake militair erfgoed momenteel gaat naar de gedachtenis van Wereldoorlog I en dat het interbellum derhalve moet wachten op initiatief.

Op uw vraag naar timing kan ik dus antwoorden dat ik mijn administratie zal vragen om, aansluitend bij het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog, verder te werken aan de inventarisatie en de bescherming van het militaire erfgoed uit het interbellum en de Tweede Wereldoorlog.

Algemeen kan ik u meegeven dat de opmaak van een inventaris van het militaire erfgoed uit de periode 1918-1945 uiteraard de beste leidraad zou zijn voor de gemeenten die moeten oordelen over slopingsaanvragen. Bij een expliciete opname in de vastgestelde inventaris dient een gemeente formeel rekening te houden met dit erfgoed bij haar vergunningenbeleid en initiatieven aangaande ruimtelijke planning. Vroeger werden dergelijke linies in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed beschreven in de gemeente-inleiding. Die inleidingen kunnen echter niet worden vastgesteld. Sommige gemeenten gebruiken nu al de gemeente-inleiding om op de erfgoedwaarde van dit erfgoed te wijzen.

Een dergelijke constructie hoeft stricto sensu ook niet in de inventaris opgenomen te zijn om als beoordelingsgrond meegenomen te worden bij een vergunningsaanvraag. Conform de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening kan de gemeente nu al een vergunning weigeren vanwege de cultuurhistorische aspecten in de afwegingsgrond. Het is dan aan de gemeente om te bepalen aan welke waarden ze belang hecht in haar lokaal beleid. Het is wel duidelijk dat het om erfgoed gaat dat pas het laatste decennium op meer interesse kan rekenen en dat deze appreciatie alleen maar zal toenemen.

Indien de gemeente meent onvoldoende expertise in huis te hebben om een goede evaluatie te maken van de erfgoedwaarde van militaire constructies, is mijns inziens ook een samenwerking met het Simon Stevin Vlaams Vestingbouwkundig Centrum en de verantwoordelijke achter de website www.bunkergordel.be mogelijk. Mijn administratie zal in elk geval ook met deze personen samenwerken om tot de noodzakelijke omvattende visie te komen.

In het bijzonder over de timing van het dossier van het Bruggenhoofd Gent kan ik het volgende meegeven. In eerste instantie werken we aan de bescherming van de Hollandstelling. Mijn administratie heeft al gevorderde ideeën over hoe de bescherming er zal uitzien. De relevante delen van de Stellung Antwerpen zijn ondertussen op ontwerp van lijst geplaatst door het ministerieel besluit van 28 juli 2011. De Stellung Antwerpen vormt samen met de Hollandstelling één defensieve gordel die elke landing via Nederland of het doorstoten van geallieerden naar Antwerpen moest stoppen. Het is dus logisch dat de Hollandstelling als eerste verder uitgewerkt wordt. Als die logica niet gevolgd wordt, zitten we in feite met een halve bescherming van WO I.

Na het onderzoek zal de voorlopige bescherming in 2013 ingezet kunnen worden, zodat in 2014 de definitieve bescherming volgt. Dat zou mooi passen binnen de herdenkingen van WO I en in dit geval concreet de initiatieven die onder andere in het Meetjesland en het Waasland rond de Hollandstelling zullen worden georganiseerd. Omwille van zowel efficiëntie als het afwerken van beleidsthema's ligt het dus voor de hand dat eerst de Hollandstelling onderzocht en beschermd wordt.

Een vooronderzoek voor Bruggenhoofd Gent zou aansluitend hierbij in 2014 kunnen worden opgestart, in functie van een beschermingsdossier in 2015. Een belangrijk werk zal erin bestaan om ook zicht te krijgen op gelijkaardige militaire constructies in de rest van Vlaanderen. Ook dat zal enige onderzoektijd vergen.

Wat uw bezorgdheid over de bedreiging van het Bruggenhoofd Gent betreft, kan ik meegeven dat er zeker geen acute bedreiging is van het bruggenhoofd als geheel, maar wel van een aantal individuele bunkers die er deel van uitmaken. In de laatste drie jaar zijn er drie bunkers gesloopt, ondanks het ongunstige advies van mijn administratie.

Ik heb al gewezen op de taken en verantwoordelijkheden van de gemeentebesturen. Ze hebben een ongunstig advies gekregen, maar zijn niettemin overgegaan tot het verlenen van een slopingsvergunning. Ik heb me voorgenomen om maatregelen te nemen, hoewel we dat in principe niet doen. Mijn agentschap werkt heel graag wetenschappelijk en doet een grondige studie om de hele linie in kaart te brengen, te onderzoeken en te bepalen welke constructies moeten worden beschermd en welke niet. Niet elk onderdeelje moet worden beschermd. De administratie kan niet alles tegelijk doen en werkt in een logica WO I – interbellum – WO II. Ik heb u de volgorde en de prioriteiten gegeven. Toch heb ik aan de administrateur-generaal gezegd dat we, als we nog worden geconfronteerd met vragen tot sloping en er een bedreiging is, moeten overgaan tot voorlopige bescherming, ook al heeft dat geen kader en weten we misschien nog niet definitief alles over die erfgoedwaarde.

Daarvoor moet mijn administratie bijkomend ad hoc een zorgvuldig dossier maken. Op dat vlak werken we veel grondiger dan vroeger, maar dat is helemaal geen verwijt. Elk dossier wordt nu veel grondiger aangepakt. Ik heb dat nog eens kunnen beklemtonen naar aanleiding van de discussie over de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML). De administratie is geprofessionaliseerd en werkt met grondige dossiers. Dat is ook nodig, want er zijn steeds meer procedures bij de Raad van State. Je moet grondiger motiveren en de waarde aantonen. Daarom is het eigenlijk niet goed dat we in die linies werk ad hoc moeten doen, dat tussen het andere werk komt en niet past in de ruimere visie. Maar als het nodig is om bewarende maatregelen te nemen, als we op de hoogte zijn, gaan we dat doen.

U vraagt of het Bruggenhoofd Gent een testcase zou kunnen zijn. Gezien de grote kennis die aanwezig is over Bruggenhoofd Gent bij www.bunkergordel.be en bij het Simon Stevin Vlaams Vestingbouwkundig Centrum, is de optie om in die samenwerking het Bruggenhoofd als testcase uit te werken, zeker mogelijk. Ik heb dat trouwens, als ik me niet vergis, ook aangegeven in mijn antwoord op uw schriftelijke vraag.

De heer Bart Caron: Dank u wel, minister, voor het antwoord. Ik ben er tevreden mee, maar ik wil, als dat mogelijk is, nog een beetje precisering krijgen. Ik ben blij met het antwoord omdat het in de richting gaat van de ontwikkeling van een totaalvisie met beschermende maatregelen voor het geheel van het militaire erfgoed uit het interbellum en WO II. Het is waar, intellectueel zeker, dat je geen visie kunt ontwikkelen zonder eerst voldoende inzicht te hebben in WO I, omdat de manier waarop de militaire versterkingen nadien zijn ontwikkeld, daardoor zeer sterk beïnvloed is. Daarna is het telkens veranderd door de technologische evolutie, ook het militair materieel. Dat is een interessante benadering voor het erfgoed.

Minister, ik ben het ermee eens dat het grondig onderzocht wordt zodat er niet om de haverklap aparte objecten onderzocht worden. Ik steun u, maar het zou natuurlijk fijn zijn dat het sneller zou kunnen gaan. Ik vind het ook logisch dat u eerst de Hollandstelling en de Stellung Antwerpen neemt. U hebt bijna een kalender meegegeven, maar ik zou graag hebben dat het onderzoek voor de rest van Vlaanderen op tijd begint. Ik begrijp dat een concrete timing werk is voor na 2014. Mijnheer Vandaele, in ons geval is dat iets als de hemel, iets onbereikbaar na 2014.

De heer Wilfried Vandaele: Ik zou het op prijs stellen als u enkel voor uzelf zou spreken.

De heer Bart Caron: Excuseert u mij.

Minister, ik ben blij dat u opdracht hebt gegeven aan de administrateur-generaal om eventueel bewarende maatregelen te nemen als er nog relicten bedreigd zouden zijn. Het duidt net op de noodzaak om een totaalvisie te ontwikkelen en om aan te duiden welke relicten belangrijk zijn en behouden moeten worden en welke niet, zodat we niet telkens die discussie moeten voeren.

De gemeente-inleiding kan een leidraad zijn voor de gemeenten. Laat ons daarop inzetten. Door de nagedachtenis aan WO I kan er een besef groeien bij lokale besturen dat wat er is van daarna, ook waardevol is. U zegt dat dat erfgoed pas de laatste jaren gewaardeerd wordt. Ik herinner mij uit mijn jeugdijaren dat we bunkers ook voor andere dan militaire doeleinden gebruikten. We speelden er vaak in. Misschien is dat ook een functie die we ze morgen kunnen geven. Er is inderdaad een groeiende waardering. Het is merkwaardig om op Cap Gris-Nez de scheefgezakte bunkers op het strand te zien liggen. Het zou toch belangrijk zijn om ze beter te beschermen in die zone van Normandië tot in Nederland. Het gaat inderdaad vooral om Duitse versterkingen, maar ze zeggen wel iets over onze geschiedenis.

Minister, ik hoop dat we vooruitgaan en dat de testcase mogelijk wordt. Ik ben blij dat u wilt ingrijpen, desnoods met voorlopige beschermingen. Het geeft ten minste een jaar de tijd om na te gaan of een object waardevol is. Ik zou graag hebben dat u de gemeenten op de hoogte brengt zodat de aandacht er is.

De voorzitter: Minister Bourgeois heeft het woord.

Minister Geert Bourgeois: In mijn jeugdijaren werd Cap Gris-Nez nog ‘Grijze nesse’ genoemd.

Ik ben blij dat u impliciet toch een bloempje geeft aan het Vlaams Erfgoedbeleid. Het contrast is inderdaad vaak erg groot, maar ik denk dat er toch al heel wat gebeurd is.

Ik heb me daarstraks de bedenking gemaakt dat ik de administrateur-generaal de opdracht zou geven om alle gemeenten een brief te schrijven. U doet de suggestie om ze nu te sensibiliseren, ze te zeggen dat we ermee bezig zijn en te vragen om met de nodige zorgvuldigheid vragen tot sloping of verandering aan te pakken. Er zouden geen

veranderingen mogen worden aangebracht tot het omvattende onderzoek gebeurd is. Ik denk dat dat een goede zaak is, en ik ga het ook laten uitvoeren.

Voor het Bruggenhoofd heb ik u een concrete timing gegeven: in 2014 is er het onderzoek en in 2015 volgt de bescherming. We gaan vragen dat het agentschap er de hand aan houdt, met een alert optreden tussendoor voor het geval er individuele bedreigingen zouden zijn en een sensibilisering die gemeenten wijst op hun verantwoordelijkheid.

De voorzitter: De heer Caron heeft het woord.

De heer Bart Caron: Kunt u misschien een beeld geven van de relictten die er zijn, zowel uit het interbellum als van WO I zelf? Ik heb het niet over de wederopbouwarchitectuur na WO I. Zijn ze volledig geïnventariseerd? Hoe volledig is het beeld?

Minister Geert Bourgeois: U kunt ze via de trefwoorden ‘interbellum’ en ‘WO II’ vinden in de inventaris. Er zijn 180 relictten uit WO II, en 74 zijn er vastgesteld. Het is uiteraard niet volledig omdat het samenhangt met die algemene visie.

De voorzitter: De vraag om uitleg is afgehandeld.

■